

LA FACULTAT DE MEDICINA I L'HOSPITAL CLÍNIC SEGONS LES REVISTES *iCU-CUT!* I *L'ESQUELLA DE LA TORRATXA*

TORRES GALLARDO, Begonya¹; SABATÉ CASELLAS, Ferran²

(1) Unitat d'Anatomia Humana i (2) Unitat d'Història de la Medicina.
Facultat de Medicina. Universitat de Barcelona.

RESUM: Les revistes *iCu-Cut!* i *L'Esquella de la Torratxa*, com a revistes satíriques del seu temps, es feren ressò dels esdeveniments més importants que es produïren a Catalunya i, especialment, a Barcelona. Entre els anys 1904 i 1911 es van publicar en aquests setmanaris diverses caricatures sobre Facultat de Medicina i l'Hospital Clínic de Barcelona. En el present estudi mostrem aquestes caricatures i els esdeveniments que les inspiraren.

Paraules clau: Caricatura mèdica. Revista *iCu-Cut!*. Revista *L'Esquella de la Torratxa*, Facultat de Medicina. Hospital Clínic.

RESUMEN: Las revistas *iCu-Cut!* y *L'Esquella de la Torratxa*, como revistas satíricas de su tiempo, se hicieron eco de los acontecimientos más importantes que se produjeron en Catalunya y, especialmente, en Barcelona. Entre los años 1904 y 1911 se publicaron en estos semanarios diversas caricaturas sobre la Facultat de Medicina y el Hospital Clínic de Barcelona. En el presente estudio mostramos estas caricaturas y los acontecimientos que las inspiraron.

Palabras clave: Caricatura mèdica. Revista *iCu-Cut!*. Revista *L'Esquella de la Torratxa*, Facultat de Medicina. Hospital Clínic.

El nostre grup està duent a terme un estudi sobre la caricatura mèdica a les revistes satíriques catalanes de principis del segle XX. Hem analitzat les caricatures aparegudes a la revista *iCu-Cut!* que es publicà des de 1902 fins a 1912. Així mateix hem procedir a l'anàlisi de les caricatures que es troben a la revista *L'Esquella de la Torratxa*, durant aquest mateix període.

Com explica Jaume Capdevila (*Kap*) (2008), “Barcelona serà la seu d'algunes de les millors publicacions humorístiques del país, des de *La Campana de Gràcia* (1870) i *L'Esquella de la Torratxa* (1879), fins arribar a la consolidació del gènere a principis del segle XX amb *iCu-Cut!* (1902), *En Patufet* (1904), *Papitu* (1908), *Picarol* (1912), *Cuca Fera* (1917), *L'Estevet* (1921), o *Xut!* (1922)”.

L'Esquella de la Torratxa fou un setmanari republicà, de gran incidència política i influència popular. Fou editat per la família López, propietària de la *Llibreria Espanyola* i de *La Campana de Gràcia*. El 1872 i el 1874 en sortiren els quatre primers números per suplir *La Campana de Gràcia* que havia estat suspesa governativament. El 16 de gener de 1879 reaparegué pel mateix motiu, però mantingué ja la continuïtat. Fou la segona publicació de més llarga durada en

català, i arribà fins al número 3097, del 6 de gener de 1939. Fou dirigida des de la seva fundació fins al 1907 per Josep Roca i Roca, hi treballaren, entre altres, Màrius Aguilar, Prudenci Bertrana, Francesc Madrid, Lluís Capdevila, Ramon Vinyes i Pere Calders. Entre els seus dibuixants es destacaren Apel·les Mestres, Manuel Moliné, Marià Foix, Xavier Nogués, Isidre Nonell, Josep Costa (*Picanyol*), Feliu Elias (*Apa*), Jaume Passarell i Ricard Opisso. El seu tiratge arribà als 35.000 exemplars (Enciclopèdia Catalana).

El primer número de *iCu-Cut!* aparegué el 2 de gener de 1902. Aquest setmanari seguia les directrius de la Lliga Regionalista. El seu editor era Josep Bagunyà, que també edità *En Patufet* i *Garba*. El director artístic era Gaietà Cornet qui havia començat a dibuixar el 1898 a *L'Esquella de la Torratxa*. Cornet comptava com a principal col·laborador amb Joan Llaverias. A finals de 1902 apareixen els primers dibuixos de Joan Junceda. No trigaren en incorporar-se a la revista Ricard Opisso i Feliu Elies (*Apa*). L'aparició de *iCu-Cut!* va constituir un gran èxit editorial. Del primer número se'n tiraren 20.000 exemplars. El tiratge habitual estava entre 30.000 i 40.000 exemplars, encara que d'alguns números se n'arribaren a fer 60.000. Això dóna una idea de la seva notable difusió tenint en consideració que Barcelona no arribava al mig milió d'habitants. La fi de la revista fou després del número 518 de 25 d'abril de 1912, on es publicà en portada una caricatura de Llaverias (i una "Llista de la bugaderia" que hi feia referència), que suscità gran polèmica a Madrid i que va determinar que la pròpia Lliga Regionalista, que es declarà totalment deslligada del setmanari, n'aconsellés el tancament. La popularitat del setmanari va ser molt gran. Mostra d'aquesta popularitat és que es feren ventalls, tabaqueres, figuretes i moltes altres coses, amb el ninot del *nano*, de Cornet (Solà, 1967, 1973).

L'Esquella de la Torratxa i *iCu-Cut!*, com a revistes satíriques del moment, es feien ressò dels esdeveniments més importants que es produïen a Catalunya i en especial a Barcelona. Dintre de l'extensa producció d'ambdós setmanaris, hem trobat catorze caricatures referides a la Facultat de Medicina i a l'Hospital Clínic de Barcelona. Aquestes caricatures ens mostren la visió particular que tenien el humoristes de principis de segle sobre diversos esdeveniments que també quedaren reflectits en la premsa de l'època. Presentem a continuació aquestes caricatures. S'ha transcrit literalment la seva llegenda per a facilitar-ne la lectura.

Com ens dirà Corbella (1996), la Facultat de Medicina de Barcelona va estar situada al vell edifici del recinte de l'Hospital de la Santa Creu al carrer del Carme des de 1843 fins al 1906 en que es traslladà a l'edifici del carrer Casanova, que es construï expressament per a la seva ubicació i on hi tenia un hospital per a la realització de les pràctiques clíniques. Les obres del nou edifici s'iniciaren el 25 de juliol de 1895. L'any 1901 l'edifici estava "oficialment acabat", però el 1903 encara s'havia d'aprovar un pressupost per l'acabat real i per la dotació del material fix. El 16 d'abril de 1904 el rei Alfons XIII i el cap del govern, Antoni Maura, van visitar les obres.

El 15 de juliol d'aquell mateix any, a *L'Esquella de la Torratxa* (fig. 1) es publicà una caricatura a doble pàgina on es fa broma sobre la situació del nou hospital.

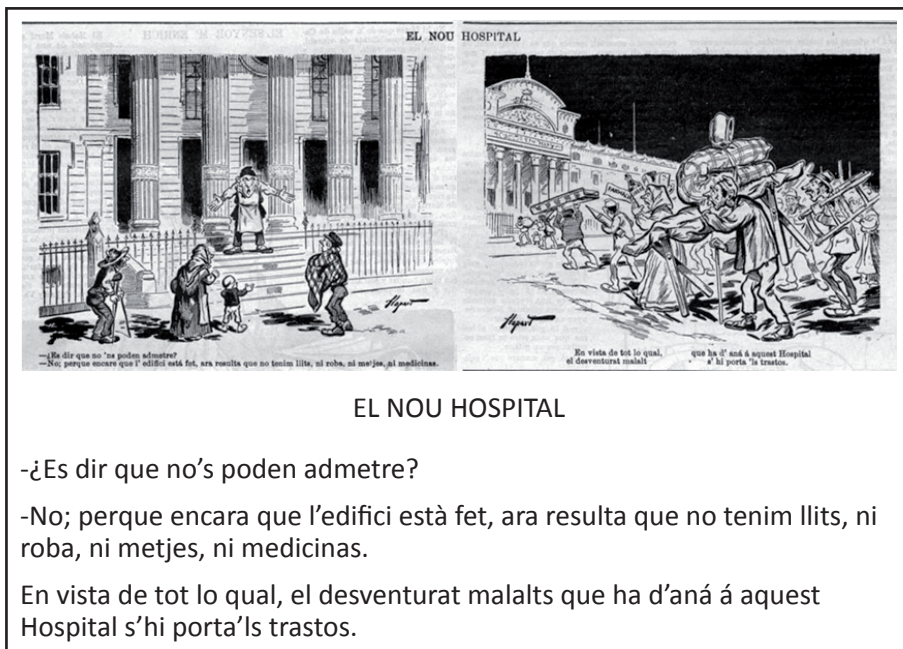

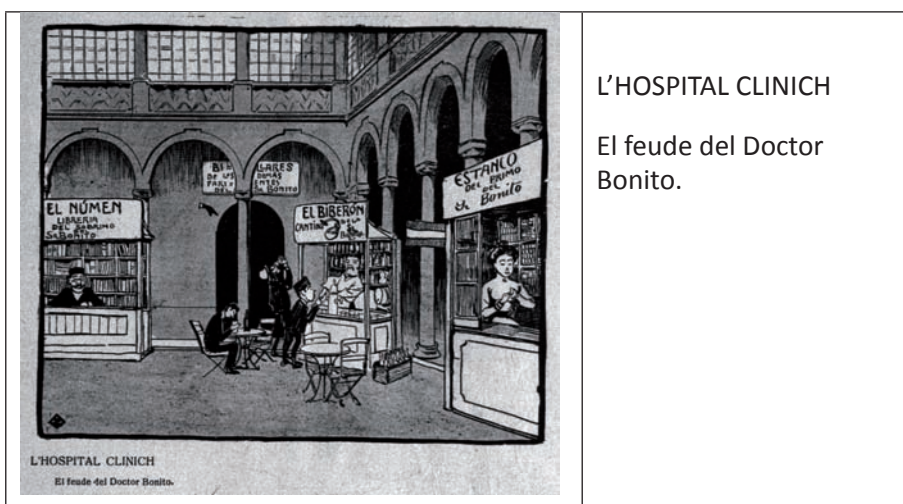
Fig. 1. *L'Esquella de la Torratxa*. Núm. 1332 (15 jul. 1904). p. 452-453.²

Uns dies abans a *La Vanguardia* del 5 de juliol (pàgina 3)³ podem llegir una notícia en la que el Dr. Bonet demana que s'agilitzin els tràmits per tal de poder inaugurar els edificis nous:

El senador por esta Universidad, señor Barón de Bonet, telegrafió ayer al señor ministro de Instrucción pública notificándole la llegada de la comisión de la Diputación provincial que está encargada de gestionar con el Gobierno lo relativo al sostenimiento de los nuevos edificios destinados, facultad de Medicina y Hospital Clínic y reiterándole sus deseos de que los comisionados al regresar de Madrid hayan dejado ultimado el asunto, con objeto de que pueda precederse cuanto antes á la inauguración oficial de dichos edificios.

Com també indica Corbella (1996), el problema principal per obrir el nou edifici era saber qui es faria càrrec del manteniment. Li tocava a la Diputació, però no se'n volia fer càrrec. El que va fer que el procés s'anés allargat i que fins 1906 no es produís el trasllat al nou edifici. Novament a *La Esquella de la Torratxa* trobem dues caricatures on es reflecteix aquesta situació. La primera és de juliol de 1905 (fig. 2), i la segona de desembre d'aquest mateix any (fig. 3).

A finals de 1905 i principis de 1906, aparegué a *iCu-Cut!* una sèrie de sis caricatures referents a la inauguració de l'Hospital Clínic i de la Facultat de Medicina. Les figures 4 i 5 es refereixen al Dr. Joaquim Bonet i Amigó (1852-1913), baró de Bonet, Rector de la Universitat i Catedràtic d'Obstetrícia, qui inaugurarà l'hospital. A la primera caricatura de 29 de desembre de 1906 (fig. 4) titulada "el feudo del Doctor Bonito", se l'acusa de nepotisme per situar familiars a la nova institució (Vallès, 1980⁶).

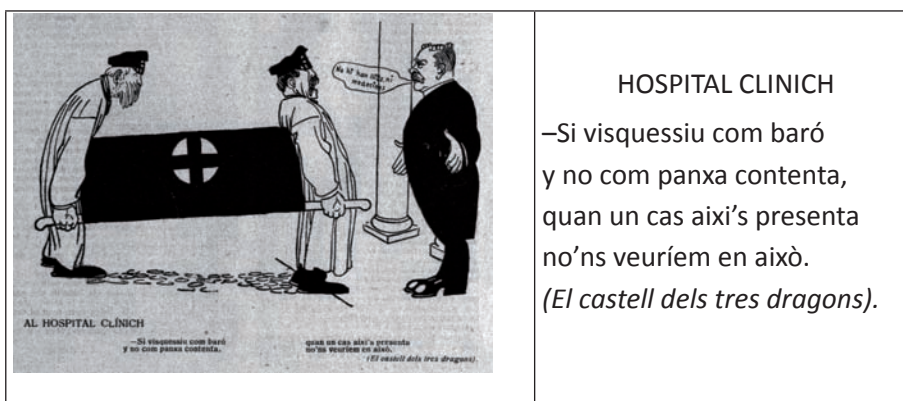

L'HOSPITAL CLINICH

El feude del Doctor Bonito.

Fig. 4. *iCu-Cut!*. Núm. 236 (29 nov. 1906). p. 515.⁷

El 27 de desembre del mateix any es publicà una segona caricatura (fig. 5) en la que podem llegir un fragment de l'acte primer, escena II, de l'obra de Frederic Soler, més conegut com a Serafí Pitarra, *El castell dels tres dragons*⁸. Són les paraules que li diu Donya Sol al Baró quan sent que posarà al seu castell vint ninots de palla "fent guardia com un guerrero".

HOSPITAL CLINICH

-Si visquessiu com baró y no com panxa contenta, quan un cas aixi's presenta no'ns veuríem en això.
(*El castell dels tres dragons*).

Fig. 5. *iCu-Cut!*. Núm. 240 (27 des. 1906). p. 579.⁹

Després de la inauguració de l'Hospital Clínic s'hi traslladaren malalts des de l'Hospital de la Santa Creu, com es pot llegir a *La Vanguardia* del 9 de desembre de 1906 (p. 4): "Definitivamente el día 23 de este mes se inaugurará el Hospital Clínico, trasladándose á él parte de los enfermos actualmente albergados en el de la Santa Cruz. En dicho día quedarán instaladas en el Hospital Clínico camas y demás menaje para 'cuatrocientos enfermos'"¹⁰. Al número 242 de *iCu-Cut!* de 10 de gener de 1907 es publicaren dues caricatures, de Llaveries i Junceda, que satiritzen sobre aquest trasllat. A la primera (fig. 6), es veu el Dr. Bonet, que du la corona baronal, sent saludat pels malalts que provenien de l'Hospital de la Santa Creu (Vallès, 1980). A la segona (fig. 7), es mostra com els malalts prefereixen morir-se a l'Hospital de la Santa Creu que anar a l'Hospital Clínic. Per Vallès (1980), aquesta caricatura pot referir-se al fet que llavors els hospitals no eren gaire més que un dipòsit de malalts i que molts només hi anaven a morir, encara que creu que la idea expressada en la caricatura era, "ja llavors, una mica anacrònica". Pensem però, que també la caricatura pot referir-se a altre fet. Com pot llegir-se a *La Vanguardia* del dia 22 de desembre (p. 7), el dipòsit de cadàvers de la ciutat fou instal·lat a l'Hospital Clínic¹¹. Es construí l'Institut Anatòmic Forense al recinte de la Facultat, que feia la funció d'antic dipòsit de cadàvers judicial (Corbella, 1996). Pensem que potser la llegenda de la caricatura de Junceda juga amb el doble sentit de que a l'Hospital Clínic hi anaven els cadàvers de Barcelona, com també ho fa Llaverias en el seu dibuix.

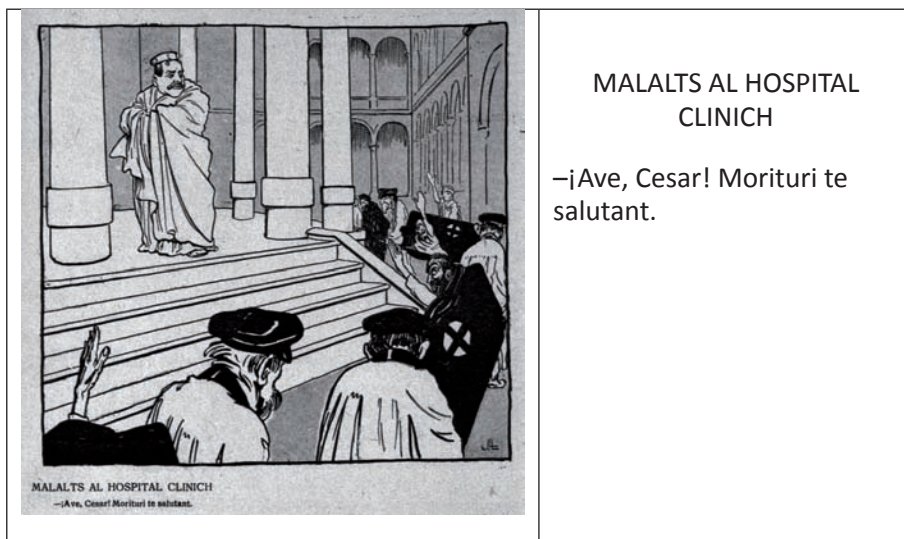

Fig. 6. *iCu-Cut!*. Núm. 242 (10 gen. 1907). p. 20.¹²

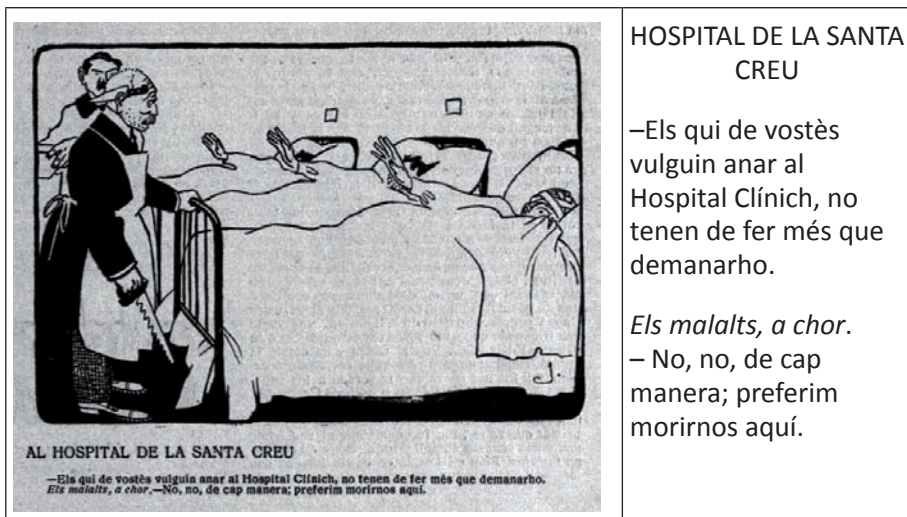

Fig. 7. *iCu-Cut!*. Núm. 242 (10 gen. 1907). p. 23.¹³⁰

En la mateixa línia que les imatges anteriors, al seu número de 20 de desembre de 1906 (fig. 8), *iCu-Cut!* tracta de “suros” als metges de l’Hospital Clínic.

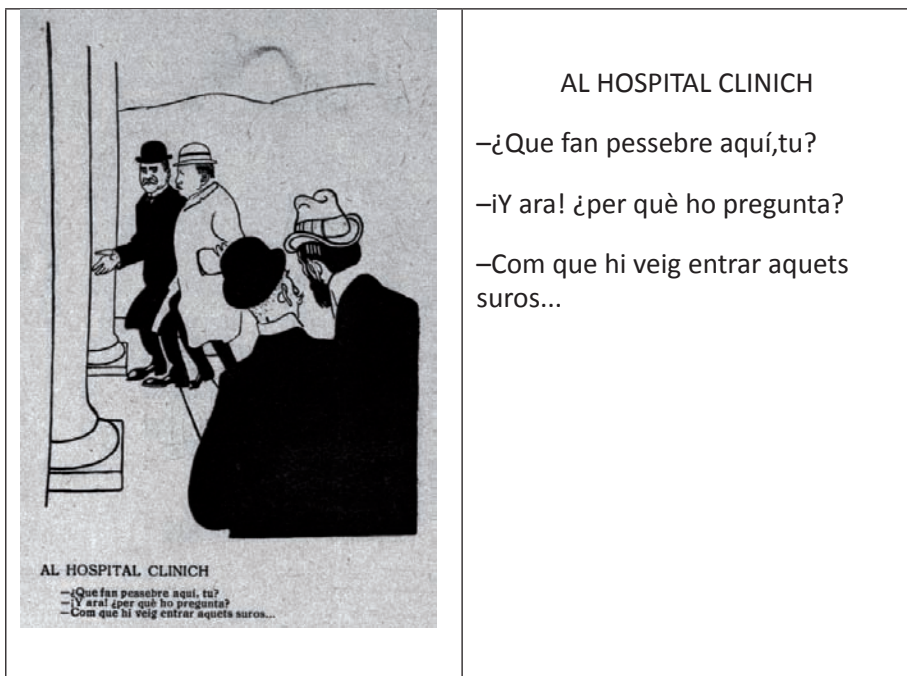

Fig. 8. *iCu-Cut!*. Núm. 239 (20 des. 1906). p. 564.¹⁴

L'última caricatura d'aquest grup (fig. 9) es refereix al trasllat dels estudiants a les noves dependències de la Facultat. Com escriu Vallès (1980): "En inaugurar-se la nova Facultat de Medicina, el 2 d'octubre de 1906, els estudiants s'hi van traslladar, fent barrila, des dels antics locals del Carrer del Carme amb carros, acomboiant el mobiliari i el material docent". La figura 9 mostra la visió d'Opisso d'aquests fets.

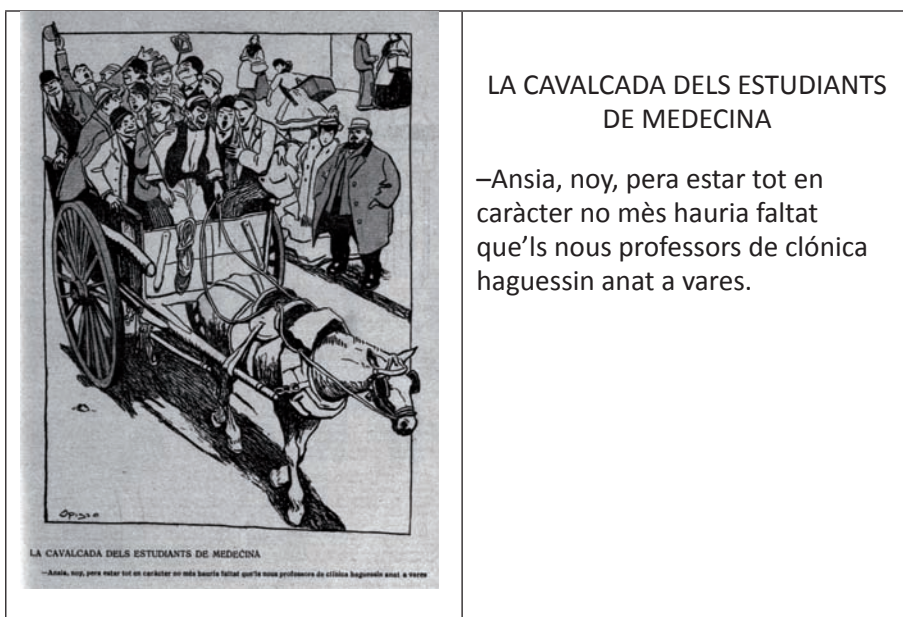

Fig. 9. *iCu-Cut!*. Núm. 243 (17 gen. 1907). p. 41.¹⁵

iCu-Cut! i *l'Esquella de la Torratxa* també es van fer ressò de dos congressos que es dugueren a terme a la Facultat de Medicina l'any 1910: el *V Congrés Internacional d'Electrologia i Radiologia Mèdiques* (fig. 10) celebrat del 13 al 18 de setembre¹⁶, i el *Primer Congrés Espanyol de la Tuberculosi*, celebrat del 16 al 22 d'octubre¹⁷ (figs. 11 i 12).

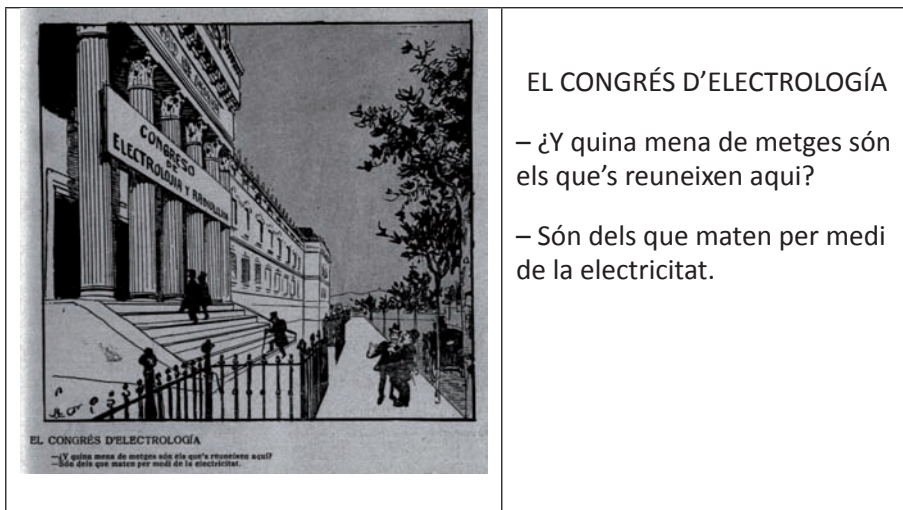

Fig. 10. *iCu-Cut!*. Núm. 435 (22 set. 1910). p. 595.¹⁸

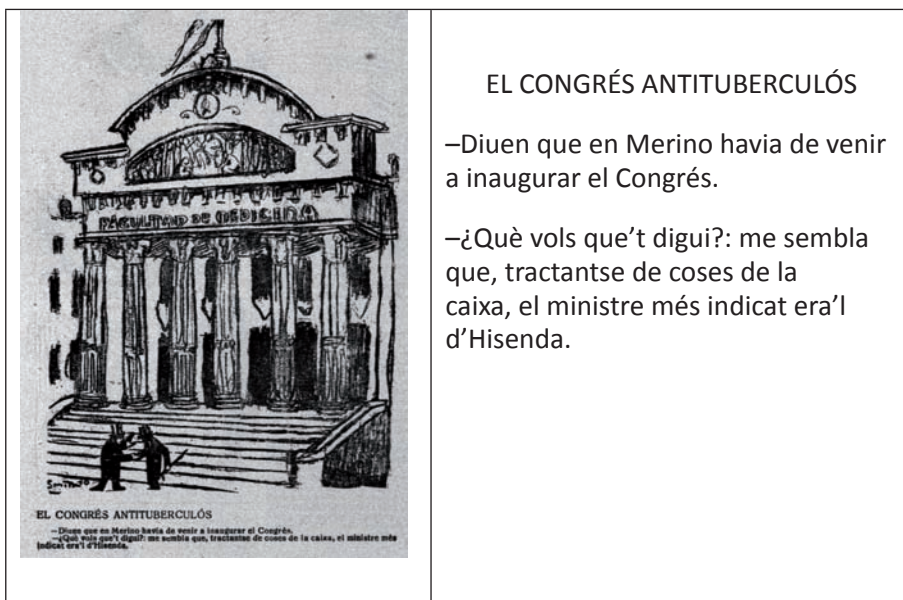

Fig. 11. *iCu-Cut!*. Núm. 439 (20 oct. 1910). p. 662.¹⁹

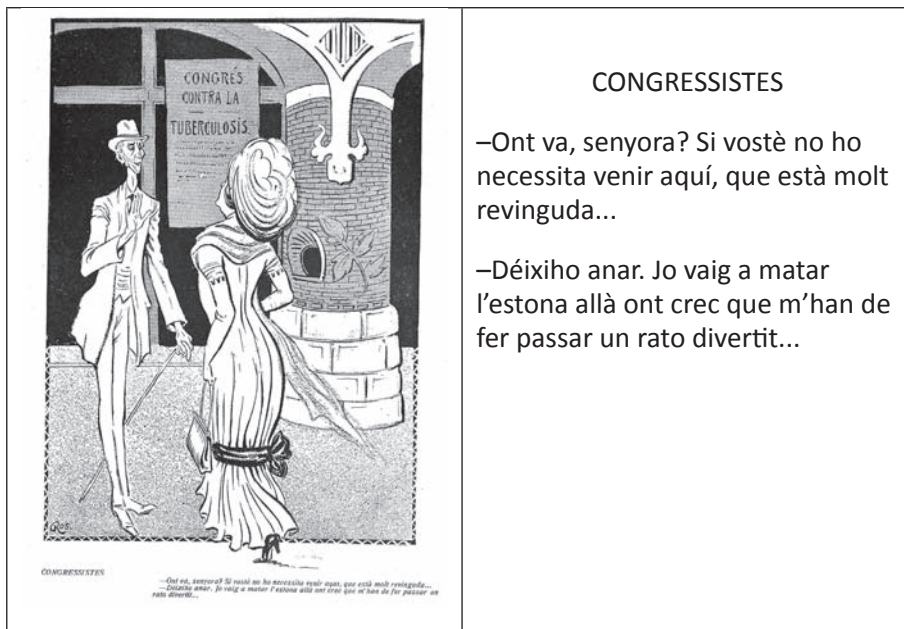

Fig. 12. *L'Esquella de la Torratxa*. Núm. 1660 (21 oct. 1910).p. 669.²⁰

Sobre el primer d'aquest congressos, *La Vanguardia*, en la seva edició del dia 13 de setembre de 1910 (pàgina 4)²¹, fa una crònica de la recepció que es realitzà en honor dels congressistes. Veiem l'inici de dita crònica.

Anoche se celebró en los salones del Rectorado de esta Universidad una brillante recepción en honor de las personalidades inscritas al V Congreso internacional de Electrología y Radiología médicas.

Con tal motivo lucía la Universidad su acostumbrada iluminación y ondeaba en el edificio el pabellón nacional.

Entre los que concurrieron al acto recordamos al secretario de este Gobierno civil, señor Díe, en representación del señor gobernador; el concejal señor Roig, en la del Ayuntamiento; el concejal señor Jansens, en la del alcaide; el magistrado señor Abelló, en la del presidente de la Audiencia; el delegado regio de primera enseñanza, doctor Batiiós y Bertrán de Lis; los doctores Cardenal, Esquero d (don A. y T.), Galcerán, Sirvent, Saforcada, Viura, Tetradas, Sacanella, Kaupp, Soriano Sánchez, Ardevol, Soler Roig, Bellido, San Ricart, Ramos, Dolcet, Pevri, Gudel, Roca Bellver, Bartrina, Prió y Coratgean; don Enrique Mir y Miró, por la Escuela de Comercio; el comandante de infantería don Manuel García Cuyar; el presidente del Congreso, doctor don Luis Cirera, y el secretario, doctor Comas.

Entre los señores delegados extranjeros que asistían, figuraban, el de China, señor Liju; Slavik, de la municipalidad del reino de Bohemia; Congrains, del Perú; el profesor Sehatzk, de Moscou; el doctor Mantier y el señor Foveau de

Courmelles, de París; Vinerta, de Oran; Mónico Sánchez, de Nueva York, y el profesor Doumer, de Lille.

También figuraban representantes de las Academias de Medicina y de Ciencias.

Algunos delegados extranjeros iban acompañados de sus señoras é hijas, á quienes las distinguidas baronesa de Bonet y su encantadora hija hicieron debidamente y con su proverbial amabilidad, los honores.

També aquest diari, en la seva edició del 17 d'octubre (pàgina 9)²², sota el títol "Congreso de la Tuberculosis" presenta una ressenya de la sessió inaugural d'aquest congrés que es dugué a terme al Palau de la Música. La ressenya comença com segueix:

El Palacio de la Música Catalana con motivo de celebrar allí su sesión inaugural el Primer Congreso español internacional de la Tuberculosis, siendo la nota más saliente de la multitud en el mismo congregada, el extraordinario número de distinguidas señoras que vistiendo elegantísimas *toilettes* contribuían á animar y dar mayor realce al cuadro. En la puerta de entrada las señoras eran obsequiadas con vistosos ramos de flores.

Poco después de las diez y media y á los acordes de la Marcha Real, interpretada por la banda de música del regimiento de Aragón, que amenizaba la fiesta, pasaron las autoridades y delegaciones á ocupar sus respectivos puestos en el estrado.

Ocuparon la mesa presidencial el delegado regio del Gobierno señor Ortega Morejón; el gobernador civil don Buenaventura Muñoz, el alcalde señor Roig y Bergadá; el delegado del capitán general, general jefe de Estado Mayor, don Francisco Rodrigues; el delegado del obispo, arcepreste don Francisco Muñoz; el presidente de la Audiencia, don Pascual del Bío; el fiscal, don Miguel Rives; el comandante de marina, don Federico Campano; el delegado de Hacienda, señor Eulate; el delegado regio de primera enseñanza, señor Batllés y Beltrán de Lis; el presidente del Congreso, don Rafael Rodríguez Méndez, y el secretario general, doctor Martínez Vargas.

Detrás de la mesa de la presidencia se sentó una comisión del comité de Damas, presidida por doña Leonor Canalejas de Farga.

Ocuparon además sitio preferente en el estrado los delegados de los gobiernos extranjeros, los señores que componen la Mesa del Congreso, y los representantes de las entidades y corporaciones de esta ciudad.

A la figura 13 novament es fa broma sobre la "capacitat" dels metges per matar, i se'ls recomana que receptin per defensar-se de les armes de foc.

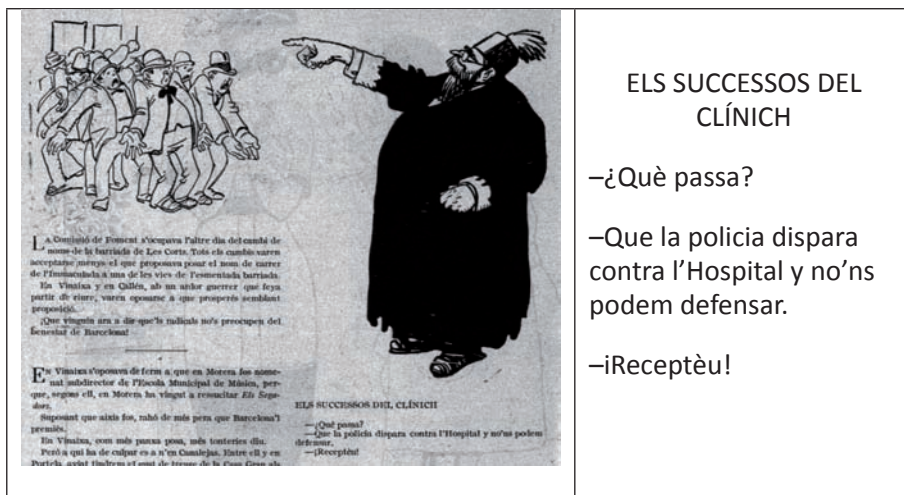

Fig. 13. *iCu-Cut!*. Núm. 497 (30 nov. 1911). p. 762.²³

La caricatura fa referència a uns esdeveniments que es produïren arran de la publicació d'un article de Rosario de Acuña a la revista *El Progreso* de Barcelona el 22 de novembre de 1911. En l'article, titulat *La Jarca de la Universidad*, s'atacava i insultava durament els estudiants. Veiem els primers paràgrafs d'aquest article²⁴:

El *Heraldo de Madrid* hizo el relato de un suceso, ocurrido a las puertas de la Universidad, del que han sido protagonistas unos *caballeros* estudiantes que se pusieron en acecho, a la salida del claustro, para insultar de palabra, y hasta de obra, a unas jóvenes estudiantas de la facultad de filosofía y letras; un carretero, que pasaba por el sitio del escándalo, puso en fuga vergonzosa a los insultadores de aquellas mujeres. Este es el sucedido por el cual se escandalizó el *Heraldo*, llamando *jarca* a la hueste que acometió a las jóvenes, por la sola razón de ser muchachas guapas y estudiantes...

Esto pasa en la Universidad de la capital española. ¿Y qué significa esto? Pues nada más que lo siguiente: excepto unos pocos españoles, la mayor parte, perteneciente a la categoría social del carretero, y el resto de dicha parte a la categoría de los Costa, Pi y Margall, Linares, Giner, y unos poquitos más, todo el resto de los españoles no son *ni machos* siquiera...ino! porque ni los perros, ni los verracos, ni los garañones, ni aún los mochuelos *machos*, acometen a las hembras y hasta se dejan morder, cocear y picar por ellas, con la mayor dulzura y benevolencia, y ¿por qué? porque son *machos*; porque tienen la conciencia de su destino, de amparadores y defensores de sus compañeras.

Nuestra juventud masculina no tiene nada de *macho*; como la mayoría son engendros de un par de sayas la de la mujer y la del cura o el fraile y de unos solos calzones los del marido o querido resultan con dos partes de hembra: o por lo menos hermafroditas por eso casi todos hacen a pluma y a pelo. Tienen,

en su organismo, tales partes de feminidad pero de feminidad al natural, de hembra bestia que sienten los mismos celos de las perras, las monas, las burras y las cerdas, y ¡hay que ver cuando estas apreciables hembras se enzarzan a mordiscos; las peloterías suyas son feroces...!

L'article va desfermar les protestes dels estudiants arreu de l'Estat que fins i tot denunciaren la revista davant les autoritats²⁵. A *La Vanguardia* del 26 de novembre de 1911 (pàgina 3)²⁶ s'expliquen els fets que succeïren a Barcelona i que són caricaturitzats per *iCu-Cut!*. Com consta al diari, el dia anterior, dia 25, els estudiants es reuniren en assemblea al matí per tractar sobre l'article de *El Progreso*:

En algunos árboles de la plaza de la Universidad aparecían fijados carteles manuscritos en los que se leía: «Compañeros: Para daros cuenta de las gestiones hechas á propósito del inmundo artículo de *El Progreso*, se os convoca hoy, día 25, á las diez y media, en el patio posterior de la Facultad de Medicina. Por el honor de nuestras madres, y para demostrar que somos hombres, no faltéis.—

La Comisión.»

Continua explicant aquest diari:

Desde mucho antes de las nueve de la mañana comenzaron ayer á congregarse en los patios del Hospital Clínic, anexos á la Facultad de Medicina, gran número de estudiantes, siendo escasos los que asistieron á las primeras clases que se dieron en la citada Facultad.

Los escolares se entretenían en aplaudir y silbar mientras quemaban diversos números de *El Progreso*.

Durant aquell mateix matí es produïren dos incidents greus que acabaren amb l'ús de les armes y ferits. *La Vanguardia* en fa un extens relat del que presentem un extracte:

EL PRIMER INCIDENTE

A las nueve y media, dos parejas del cuerpo de seguridad montado acertaron á pasar por frente á la verja del hospital, siendo su presencia recibida con demostraciones de desagrado.

Entonces el cabo que mandaba a los guardias ordenó sacar los sables para despejar a los escolares apostados en la puerta del establecimiento, resultando dos estudiantes heridos, aunque por fortuna levemente.

Tan violenta fue la acometida y tan precipitada que no pudiendo los estudiantes huir fueron varios los que rodaron por el suelo.

Especialmente el aludido cabo no hacía más que repartir fuertes mandobles, uno de los cuales dejó una huella de medio centímetro de profundidad en la puerta del hospital, que es de hierro.

El cabo, enardecido, penetró en el patio del hospital, precisamente en ocasión que el portero cerraba la puerta, dejándole solo en medio de los estudiantes.

Por fin logró salir del atolladero en que se había metido, no sin antes empuñar el revólver para tener á raya á los que le coreaban.

Este puede decirse que fue el verdadero motivo de lo que mas tarde sucedió.

Al salir el rector de la Universidad, señor barón de Bonet, de dar su clase de Obstetricia, los escolares, muy excitados, le rodearon protestando del hecho que acababa da cometerse.

Varias veces se vio obligado el rector á arengar á los estudiantes, recomendándoles calma, que entraran en clase y que confiasen en él, que ya velaría por el prestigio y por el buen nombre de los escolares.

A petición de varios estudiantes, prometió el rector que haría retirar las fuerzas de seguridad y de policía que se habían apostado en los alrededores del edificio, y así lo hizo poco después, premiando su gestión los escolares con nutridos aplausos y vivas al rector.

La guardia civil.—Pedrea,—Los primeros disparos

A las once y cuarto pasó por delante la fachada del Hospital una sección de caballería de la guardia civil, al paso, y entonces dieron muestras los estudiantes de mayor excitación. Desde las verjas, de las galerías de los pabellones y desde las azoteas se arrojó una verdadera lluvia de piedras. Los guardias desfilaron: pausadamente con los sables desenvainados y las tercerolas enfundadas.

Cuando mayor era la confusión se oyeron tres disparos, que no se sabe fijamente de dónde partieron.

La guardia civil dio dos toques de atención y poco después dispararon, según se dijo, al aire. El ruido de las descargas causó un pánico enorme; los vecinos de las calles próximas cerraron las puertas de sus casas, quedando las calles limpias de gente.

El tiroteo duró largo rato, haciéndose unos doscientos disparos. En la fachada del Hospital se notaban las huellas de los proyectiles.

També *L'Esquella de la Torratja*, en la seva edició de 1 de desembre de 1911, va fer un dibuix al·lusiú a aquest fets:

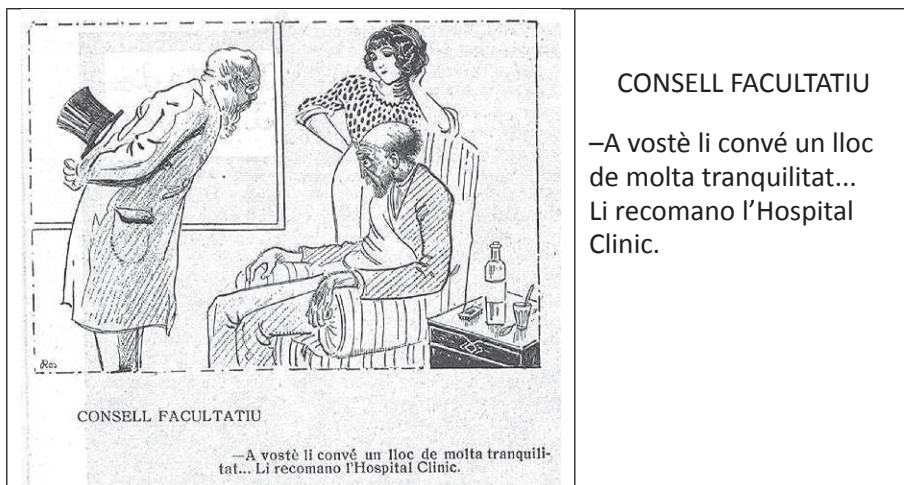

Fig. 14. *L'Esquella de la Torratxa*. Núm. 1718 (1 des. 1911). p. 764.²⁷

Com hem pogut constatar en el nostre estudi, i refereix Lain Entralgo (1964), és vella a Occident la tradició de satiritzar literàriament o gràfica la figura del metge i la seva professió²⁸. Una de les idees recurrents al llarg de la història és presentar als metges com a causants de la malaltia, i fins i tot la mort, del seus pacients. Podem veure un exemple d'aquestes idees en l'Assaig XXXVII, *Del parecido de los hijos a los padres*²⁹, del filòsof Michael de Montaigne (1533-1592). Escriu:

Es posible que de mi familia haya recibido yo esa natural aversión a la medicina, dado que toda condición que sin razón en nosotros nace es viciosa y constituye una especie de enfermedad que se ha de combatir.

La experiencia me ha hecho temer al arte médica, porque, a cuanto conozco, no hay razas de gentes que antes enferme ni más tarde cure que la sometida a la jurisdicción de la medicina. Su misma salud se altera y corrompe con las exigencias de los regímenes. No se contentan los médicos con dirigir la dolencia, sino que hacen enfermar a la salud para que nunca se escape de su autoridad. ¿Acaso no deducen de una salud constante y entera el argumento de una gran enfermedad futura?

Com es lamentava el Docteur Cabanés, en la seva obra *La Medicina en caricature* de 1928: "La nostra professió, des de sempre, ha estat objecte de la sàtira; els escriptors, durant diferents èpoques l'han denigrat contínuament, però ningú com els caricaturistes, han exercit l'art a les nostres expenses. Cap corporació ha estat més maltractada que la nostra."

Les revistes estudiades veuen d'aquesta tradició i els atacs als metges i les al·lusions a la mort dels pacients que podem veure en les caricatures presentades, atenen a aquesta tradició que es troba ja en la antiguitat. Com escriu José Francès, escriptor i crític d'art, a la seva obra *El mundo ríe* de 1921:

La sombra de Molière se regocija viendo dos caricaturas más contra los médicos: una francesa, de Virgile en *Pages Folles*; otra española de Aguirre, en *El Mundo*. Los médicos han excitado siempre el ingenio de los humoristas.

I conclou: Y esto se explica. Es como un desquite de la Humanidad, que no puede vivir sin ellos... ni con ellos.

BIBLIOGRAFIA

Cabanès (Docteur Cabanès). (1928?) *La Médecine en caricature*. Vol. 1. París: P. Longuet.

Capdevila, J. (2008). *Ninotaires catalans a l'inici del segle XXI*. Estudis d'Imatgeria Satírica. Associació Cultural per al foment de l'humor i la sàtira. Recuperat 1 octubre 2011, des de <http://webnegre.wordpress.com/2008/08/15/ninotaires-catalans-a-linici-del-segle-xxi/>

Corbella, J. (1996). *Història de la Facultat de Medicina de Barcelona 1843-1985*. Barcelona: Fundació Uriach.

Francès, J. (1921). *El mundo ríe*. Madrid: Renacimiento.

Gran Enciclopèdia Catalana. URL: <http://www.enciclopedia.cat>

Mingote, A. *Historia de la medicina*. (1964). Madrid: Garsi

Solà, L. (1967). *iCu-Cut!*. *Setmanari de gresca amb ninots (1901-1912)*. Barcelona: Bruguera.

Solà, L. (1973). *Un segle d'humor català*. Barcelona: Bruguera. Quaderns de Cultura 70. Volum especial.

Vallès, E. (1980). *L'Hospital Clínic de Barcelona, ahir i avui*. Barcelona: Hospital Clínic i Provincial de Barcelona.

NOTES

¹ Tots els números de la revistes, es trobem escanejades a ARCA, Arxiu de Revistes Catalanes Antiques, de la Biblioteca de Catalunya. URL: <http://www.bnc.cat/digital/arca/>

² FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/esquella/id/11484>

<http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/esquella/id/11488>

³ *La Vanguardia* (5 juliol 1904). Recuperat 12 febrer 2014, des de <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1904/07/05/LVT19040705-003.pdf>

⁴ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/esquella/id/12053>

⁵ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/esquella/id/1254>

⁶ Vallès, E. (1980). *L'Hospital Clínic de Barcelona, ahir i avui*. Barcelona: Hospital Clínic i Provincial de Barcelona.

⁷ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/4675>

⁸ Frederic Soler (1865). *‘L Castell dels tres dragons: gatada caballeresca en dos actes, en vers y en català del que ara's parla*, original de Don Serafí Pitarra. Estrenada ab extraordinari exit en lo teatro del Odeon, la nit del 28 de abril de 1865. Barcelona: Imprenta de Narciso Ramírez. 2a edició.

⁹ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/4743>

¹⁰ *La Vanguardia* (9 desembre 1906). Recuperat 12 novembre 2012, des de <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1906/12/09/LVG19061209-004.pdf>

¹¹ *La Vanguardia* (22 desembre 1906). Recuperat 12 novembre 2012, des de <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1906/12/22/LVG19061222-007.pdf>

¹² FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/4919>

¹³ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/4922>

¹⁴ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/4727>

¹⁵ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/4941>

¹⁶ *La Radiología*. http://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/1377/6.La_Radiologia.pdf?sequence=9

¹⁷ Primer congreso internacional español de la tuberculosis. *Revista Frenopática Española*. Año VIII. Febrero de 1910. Núm. 86. p. 48-57. Biblioteca Nacional de España. Recuperat 10 de novembre 2012, des de

http://hemerotecadigital.bne.es/datos1/numeros/internet/Barcelona/Revista%20frenop%C3%A1tica%20espa%C3%B1ola/1910/191002/19100200/19100200_00000.pdf

¹⁸ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/8485>

¹⁹ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/8556>

²⁰ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/esquella/id/37076>

²¹ *La Vanguardia* (13 setembre 1910). Recuperat 14 novembre 2012, des de <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1910/09/13/LVG19100913-004.pdf>

²² *La Vanguardia* (17 octubre 1910). Recuperat 14 novembre 2012, des de <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1910/10/17/LVG19101017-009.pdf>

²³ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/cucut/id/9397>

²⁴ Podeu llegir el text complet de l'article a la pàgina Rosario de Acuña y Villanueva (1850-1923). *La Jarca de la Universidad. El Progreso*, Barcelona, 22-11-1911. Recuperat 15 novembre 2012, des de <http://www.telecable.es/personales/mfrie1/obras/articulos/jarca.htm>

²⁵ *La Vanguardia* en la seva edició de 26 de novembre de 1911 (pàgina 4) inclou la següent notícia: "Anoche nos manifestó el gobernador que al fiscal de la Audiencia había denunciado el número de *El Progreso* correspondiente al 22 del actual, en que se publicó el artículo origen de la protesta de los estudiantes, y el de ayer en que se reproducía dicho artículo. La policía recibió la orden de recoger los números denunciados. *La Vanguardia* (26 noviembre 1911. Recuperat 14 novembre 2012, des de <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1911/11/26/LVG19111126-004.pdf>

²⁶ *La Vanguardia* (26 novembre 1911. Recuperat 14 novembre 2012, des de <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1911/11/26/LVG19111126-003.pdf>

²⁷ FONT: ARCA Procedència de l'original. Biblioteca de Catalunya. URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/esquella/id/37367>

²⁸ Trobem aquest text el seu pròleg al llibre: Mingote, A. *Historia de la medicina*. (1964). Madrid: Garsi

²⁹ Montaigne (1984). *Ensayos completos. Volumen II*. Barcelona: Orbis. "La primera edición de *Les Essais* fue publicada en 1580 y comprendía sólo parte del texto actual, que corresponde a la edición póstuma de 1595 (con variantes de las ediciones de 1582 y 1588)". J. Ferrater Mora. *Diccionario de filosofía. The Encyclopedist*. Recuperat 15 novembre 2012, des de http://www.ferratermora.org/ency_filosofo_kp_montaigne.html